

21. Seyf-i Sarayî'nin Gülîstan Tercümesi'nde olumluluk-olumsuzluk ulamı¹**Hilal ŞEN İDE²****APA:** Şen İde, H. (2022). Seyf-i Sarayî'nin Gülîstan Tercümesi'nde olumluluk-olumsuzluk ulamı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 352-365. DOI: 10.29000/rumelide.1192526.**Öz**

Olumlu ve *olumsuz* kavramları eski zamanlardan bu yana üzerine düşünülen ve çeşitli yorumlar yapılan konulardandır. Dil bilgisinin konularına da dâhil olan bu kavramlara genelde söz dizimi çalışmalarında yani cümle bilgisi ile ilgili çalışmalarda yer verilmektedir. Geleneksel dil bilgisi çalışmalarında olumluluk olumsuzluk ulamı cümlelerin anlamına ve biçimine göre değerlendirilir. Cümleler Biçimce olumlu anlamca olumlu cümle, Biçimce olumlu anlamca olumsuz cümle, Biçimce olumsuz anlamca olumlu cümle, Biçimce olumsuz anlamca olumsuz cümle olarak dört ana başlıkla sınıflandırılmışlardır. Biçime göre yapılan değerlendirmelerde cümlelerin herhangi bir */-mA-/*, *yok*, *değil gibi* olumsuzluk işaretleyicisi taşıyıp taşımadığına bakılır. Bu gibi cümleler biçimce olumsuz cümle olarak kabul edilir. Fakat geleneksel sınıflandırmalarda duyuşsal ulama çok dikkat edilmediği tespit edilmiştir. Ashında biçim, anlamın temsilcisidir ve anlama göre şekil alır. Hâliyle olumluluk olumsuzluk ifade eden yapılar da sabit birkaç biçimle değil çok daha çeşitli biçimlerle ifade edilmektedirler. Bu çalışmada Kıpçak Türkçesinin önemli bir yadigârı olan Seyf-i Sarayî'nin Gülîstân Tercümesi'nde cümleler biçimce olumlu/olumsuz yaklaşımının tersine olma/olmama, kılma/kılmama başlıklarına göre işlevsel yöntemle incelenmiştir. Bu başlıkların da cümlelerin anlamsal değerlendirilmesinde farklı bir yaklaşımın destekleyicisi olması amaçlanmıştır. Gülîstan Tercümesi, Farsçadan Kıpçak Türkçesine uyarlanan bir edebî eserdir. Elbette Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çok çeşitli cümle yapıları kullanılmamıştır fakat olumluluk olumsuzluk ulamı çeşitli biçimler kullanılarak ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Seyf-i Sarayi, Gülîstan Tercümesi, Kıpçak Türkçesi, Olumluluk Olumsuzluk, Duyuşsal Ulam.

The category of affirmativeness and negativeness in Gulistan Translation of Seyf-i Sarayi**Abstract**

The category of affirmativeness and negativeness are among the topics that have been considered and made various comments since ancient times. These concepts, which are also included in the subjects of grammar, are generally included in syntax studies, that is, in studies related to sentence knowledge. In traditional grammar studies, the category of affirmativeness and negativeness is evaluated by the meaning and the form of the sentence. Sentences are categorized by four main titles as affirmative in form affirmative in meaning, affirmative in form negative in meaning, negative in form affirmative in meaning, negative in form negative in meaning. In evaluations based on form, it is looked whether the sentence carries any negative markers such as */-mA-/* means no, not. Such

¹ Şen İde, H. (2022). Seyf-i Sarayî'nin Gülîstan Tercümesi'nde Söz Dizimi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

² Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Erzurum, Türkiye), hilal.sen@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0682-0777 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 15.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1192526]

sentences are accepted as negative sentences in form. However, it has been detected that it is not paid much attention to the affective category in traditional classifications. In fact, the form is a representative of meaning and shapes by meaning. Therefore, the structures that express affirmativeness and negativeness should be expressed in a much more diverse way, not in a fixed number of forms. In this study, sentences are examined by functional method in the Gulistan Translation of Seyf-i Sarayı which is a significant relic of Kipchak Turkish according to the headings of being/not being, making/not making in contrast to the affirmative/negative approach in form. It is also aimed with these titles to be a supporter of a different approach in the semantic evaluation of the sentence. Gulistan Translation is a literary work which was adapted from Persian to Kipchak Turkish. As in Standard Turkey Turkish Language, a wide variety of sentence structures are not used, but the category of affirmativeness and negativeness are put forward by using various forms.

Keywords: Seyf- i Sarayı, Gulistan Translation, Kipchak Turkish, Affirmativeness Negativeness, Affective Category.

Giriř

Dil nedir sorusuna genellikle verilen cevap, iletişim aracı olmasıdır. Dil, iletişim esnasında göndericiden alıcıya giden koddur.

Yargılar, belli durumlar ve olaylar karşısında açık veya örtük bir muhabata haber iletmek için özelleştirilerek ya da özelleştirilmeden tanık gösterilerek koda (dile) aktarılır. Cümle (C), böyle bir kodlama sonucu (İng. encoding) ortaya çıkan yargı bildirme yeterliğine sahip en küçük dil bilgisel birimdir (Daşdemir, 2014, s. 119).

Yukarıda açıklandığı gibi cümle, iletilmek istenen kodun aracıdır. Bu araç alıcıya giderken olumluluk ya da olumsuzluk bağlamını kullanarak gider. Cümlenin sağlıklı bir şekilde karşı tarafa iletilebilmesi için olumluluk ve olumsuzluk ulamının da tam olarak karşı taraftan anlaşılması gerekir. Olumluluk klasik dil bilgisinde eylemin gerçekleşme durumuna, olumsuzluk ise eylemin gerçekleşmeme durumuna bakılarak değerlendirilmiştir. Türkçe Sözlük, olumluluğu *olumlu olma durumu*, olumsuzluğu da *olumsuz olma niteliği veya durumu* olarak açıklamıştır (TS, 2011, s. 1800).

Olumsuzluk, tümcenin içerdiği yüklemın anlattığı oluşu yadsıma yoluyla gerçekleştiren ulam; olumsuzluğa karşıt olarak olumluluk da tümcenin yüklemının anlattığı oluşu; doğru, olanaklı, olası, zorunlu olarak gösteren ulam biçiminde tanımlanmıştır (Vardar, 1998, s.158).

Klasik dil bilgisinde cümleler hem yüklemın yerine, türüne hem de cümlenin anlamına göre çeşitli sınıflandırmalara tabii tutulmuşlardır. Anlamına göre yapılan tasniflerde cümleler, yapının anlamdan ayrılmaması gereğinden hareketle yüklemi merkeze alarak “biçimde olumlu anlamca olumlu”, “biçimce olumlu anlamca olumsuz”, “biçimce olumsuz anlamca olumlu”, “biçimce olumsuz anlamca olumsuz” olarak dört başlıkta değerlendirilmiştir:

Biçimce olumlu anlamca olumlu cümle: Elma yemeyi severim.

Biçimce olumlu anlamca olumsuz cümle: Elmamı yediğın için sana küstüm.

Biçimce olumsuz anlamca olumlu cümle: Elma yemeyi sevmiyor değilim.

Biçimce olumsuz anlamca olumsuz cümle: Elma yemeyi sevmem.

Yani sınıflandırma neticesinde yüklemde **/-mA-/** olumsuzluk eki bulundurulmuş fiil cümleleri ile, **değil**, **+sIz/**, **yok** gibi olumsuzlayıcılar barındıran isim cümleleri biçimce olumsuz kabul edilir. Bu yaklaşım birçok bilim insanı tarafından desteklenir.³

Tasniflerde biçim anlama ile birlikte ele alınmış gibi görünse de öncelik biçime verilmiştir. Biçim ve anlam beraber değerlendirilmek istenirken anlamın ikinci plana atıldığı durumlar da söz konusudur. Olumluluk olumsuzluk kavramı, derin yapının yüzeysel yapıya aktarılış şekline anlaşıyor; çünkü derin yapıdaki anlama ulaşamazsa iletilmek istenen mesaj da tam olarak anlaşılır. Olumluluk ve olumsuzluk arasında derin yapıya dikkat edince anlaşılacak kavramlardır.⁴ Fakat olumluluk ve olumsuzluk genelde dilin yüzeysel yapısından hareketle ortaya konular, olumsuzluğun daha çok yapısal boyutları üzerinde durulur. Metin içindeki işlevi ise çok fazla dikkate alınmaz (Çürük, 2010, s. 58). Olumsuzluk yalnızca ekler, kökler ve sözcükler olarak sınırlandırılmaz; yani olumsuzluk işareti kullanmadan bağlamdan yola çıkarak da olumsuzluk ifade edilebilir (Üstünova, 2016, s. 100). Dil bilgisi ulamı olarak öğretilen olumluluk olumsuzluk kavramı daha çok duyuşsal içeriği ön plana çıkan terimlerdir ve bu özellikleri nedeniyle dil bilimsel çözümlenmelerde onların terimsel özelliklerinin kullanılması, konunun öğretilmesi ve kavratılmasını zorlaştırmaktadır (Börekçi, 2001, s. 51-52).

Örneğin; “*Yanımda hadsizce konuşuyor!*” ifadesi klasik tasnifte biçimce olumlu anlamca olumsuz cümle olarak değerlendirilir; aslında tasniflerde biçimin olumlu veya olumsuz bir sınıfa girmesi pek anlamlı değildir; çünkü olumsuzluk anlamda bulunur ve biçim de anlamın taşıyıcısıdır. Bu durumda cümlelerin, **/-mA/-**, **değil**, **yok** gibi biçimbirimler dışında bir olumsuzluk taşıyamayacağı iddia edilir. Bu yargı da inceleme aşamasında biçimin tek ölçüt olarak ele alınmasına sebep olur. Tasniflerde biçimin yanı sıra kelimelerin çağrıştırdığı anlamın da mutlaka dikkate alınması gerekir. Hâliyle sınıflandırmaları cümlelerin yorumlanmasına göre yapmak gerekir.

Olumsuzluk kavramı, temel olarak iki alanda değerlendirilebilir: biçimbirimsel düzlemde ve söylemsel/bağlamsal düzlemde. biçimbirimsel düzlemde olumsuzluk, bir nesnenin veya durumun yokluğunu belirtebildiği gibi bir eylemin de gerçekleşmediğini ekler veya olumsuzluk bildiren zarf, bağlaç, fiil gibi kelime türleriyle anlatılmaktadır. Söylemsel/bağlamsal düzlemdeki olumsuzlukta ise devreye yüzeysel yapıdan ziyade derin yapı girmektedir. Bu durumda kelimenin anlamında çağrışımlar, mecazlar, sezdirmeler, inkârlar, kinaye ve taşlamalar rol oynamaktadır. Dolayısıyla olumsuzluğu yalnızca kelime ya da yalnızca bağımsız biçimbirimler boyutuyla incelemek doğru bir yaklaşım olmamaktadır (Hirik, 2014, s. 351).

Cümleler anlamlarına göre incelenirken biçimi “olumlu” ve “olumsuz” diye alt başlıklara ayırmak, anlam karışıklığına yol açmaktadır. Söz konusu karışıklığı gidermek için, olumluluk ve olumsuzluk ulamını; ol-/kıl-, olma-/kılma- eylemleriyle değerlendirmek doğru bir yöntem olacaktır. Örneğin “*Günyüzü göreceğini sanıyor.*” cümlesi “biçimce olumlu anlamca olumsuz” olarak değerlendirilir. Fakat cümleyi “olumsuz-kılma cümlesi” olarak değerlendirmek, cümlelerin çok daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.⁵

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Bozkurt, 1995, s. 310-311; Delice, 2007, s. 162; Demir ve Yılmaz, 2012, s. 251-252; Eker, 2006, s. 489-490; Hatiboğlu, 1972, s. 164-172; Hengirmen, 2006, s. 352-353; Karaağaç, 2013, s. 524-525; Karahan, 2004, s. 103-106; Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 151-156; Şimşek, 1987, s.197-205.

⁴ Üstünova, derin yapı ve yüzeysel yapı ilişkisini şu örneği vererek anlatır:

Kimileri gücünü, gizemini, karmaşıklığını, erişilmezliğini anlatmak için dili, görünmeyen yanı görünen yanından daha büyük olan buz dağına benzetirler. Düşünürler ki dilin bir su yüzünde olan sese, biçime dökülmüş somut yanı; bir de suyun altında kalmış, duyulmayan, görülmeyen ama hep varlığı hissedilen soyut yanı vardır: yüzeysel ve derin yapısı (Üstünova, 2011, s. 146).

⁵ Konuyla ilgili detaylı bilgi için Börekçi, Muhsine (2003). *Türkçe Öğretimi Bakımından Dil Bilgisi Terimi ve Kavram Olarak Olumluluk Olumsuzluk*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 49(2001), 44-61.

Öte yandan tasniflerde cümlelerin biçimi, yüklem ismine⁶ göre de değerlendirilmiştir. Örneğin yüklem ismi, isim soylu bir ifadeden oluşan “*Bugün hava sıcaklığı 25°.*” cümlesi “olumlu isim cümlesi” olarak nitelendirilir. Oysa buradaki yüklem, herhangi bir olumluluk/olumsuzluk kavramı taşımamaktadır, yani yansızdır; dolayısıyla bu cümle için “yansız-olma cümlesi” denilebilir.

“*Annem yarın akşam yanıma gelecek.*” ifadesi de klasik tasnifte olumlu fiil cümlesi olarak ele alınır. Duyuşsal ulama göre ise yansız-kılma cümlesidir.

Yukarıda geçen cümleler, olumlu veya olumsuz bir anlam taşımaz. Cümleyi kuran kişi bu durumdan çok mutlu olabilir ya da bu durum onu telaşlandırmış olabilir. Sözlü bir iletişimde bunun, konuşucunun vurgusundan anlaşılma ihtimali yüksektir ancak yazılı bir ifadede olumluluk olumsuzluk durumunun anlaşılması için bağlamdan hareket etmek ve o şekilde bir sonuca ulaşmak gerekir. Yani bu ifadelerin önceki ve sonraki anlatımlarına bakmadan onlarla ilgili olumlu veya olumsuz yargıda bulunmak pek doğru değildir. Dolayısıyla bahsi geçen cümleleri yansız olarak değerlendirmek, olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmekten daha uygun olacaktır. Görüldüğü gibi cümleleri anlam bakımından olumlu/olumsuz olarak ayırmak da yeterli değildir

Aşağıdaki diyalogda da B şahsının kurduğu cümle geleneksel yaklaşımla “anlamca olumsuz biçimce olumlu fiil” cümlesidir:

A-Sana geçmiş olsun dedi mi?

B-Tabii canım! **Telefon açtı, yanıma geldi...!** Beni hiç yalnız bırakmadı!

Klasik çalışmalarda “anlamca olumsuz biçimce olumlu fiil cümlesi” olarak sınıflandırılan bu cümleleri biçimsel olarak olumsuzluk işaretleyicisi taşımamasına rağmen olumsuz kılmama cümlesi olarak sınıflandırmak daha doğru olacaktır. Neticede burada gerçekleşmeyen eylemler vardır ve bunların gerçekleşmemesi olumsuz bir duruma sebep olmaktadır. “*Nasılsın?*” sorusuna “*İyi değilim.*” demek bile iletişimin boyutlarını değiştirir, yani olumlu anlamlı kelimelerle olumsuz anlam içeren cümleler kurulabilir. (Coşkun, 2005, s. 178).

Bütünü meydana getiren yapılarıdaki her birim, aslında bağımlı birer morfemdir. Dildeki yapıları oluşturan birimleri adlandırırken, onların bütün içinde değerlendirilmeleri, anlamın ön plâna alınması bakımından önemlidir (Coşkun, 2015, s. 179).

Gülîstan Tercümesi'ndeki olumluluk olumsuz ulamı da bu bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

1. Gülîstan Tercümesi

Mısır ve Suriye'de gelişen Memlük Kıpçakçısı olarak adlandırılan dönemdeki (12-16.yy) eserlerin büyük çoğunluğu, yöneticilerin Kıpçak asıllı olması halkın ise çoğunlukla Araplardan oluşması sebebiyle sözlük ve gramerler ile askerî ve dinî eserlerden oluşmuştur. Mevcut bilgilere göre edebî nitelikteki tek eser de Hollanda Leiden İlimler Akademisi 1553 numarayla kayıtlı olan (Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2014, s. 268-273) *Gülîstan Tercümesi*'dir. İranlı şair Sa'dî-i Şîrâzî'nin eseri olan *Gülîstan*, Saraylı Seyf (Seyf-i Sarayî) tarafından Kıpçak Türkçesine *Kitâb-ı Gülîstan bi't-Türkî* adıyla aktarılmıştır. Hicri 793 (1 Eylül

⁶ Yüklem ismi, yüklem ismi hâline konulmuş isim veya fiil soylu herhangi bir kelime ya da kelime grubudur. Fiil soylu olanlar da aldıkları isim-fiil, sıfat-fiil gibi eklerle isimleşirler. Bu sebeple Türkçede yapısal olarak yalnızca isim cümlesi vardır. Bk. Daşdemir, 2014, s. 127.

1391) senesinde tercümesi tamamlanan eser, gerek dil özellikleri bakımından gerekse Gülistan'ın Türkçeye bilinen en eski tercümesi olması bakımından önem arz etmektedir⁷.

Duyuşsal ulamdan hareketle olumluluk olumsuzluk kavramı da Gülistan Tercümesi'nde şu şekilde dikkatlere sunulmuştur⁸:

1.1. Gülistan Tercümesi'nde olumluluk olumsuzluk ulamı

Gülistan Tercümesi mensur bir eserdir fakat içerisinde manzum kısımlar da bulundurulur. Bu sebeple manzum kısımlar da incelemeye dâhil edilmiştir. Cümleler bağlam dikkate alınarak incelenmiş yani tek başlarına ele alınmamıştır. Öncelikle metnin üçte birini kapsayacak şekilde bir bütüncü oluşturulmuştur. Toplam 2137 cümle incelenmiştir. Bu cümlelerin 1892'si olma/kılma cümlesi, 245'i olmama/kılmama cümlesidir.

Yapılan incelemeye göre Gülistân Tercümesi'ndeki olumluluk olumsuzluk ulamına giren yapıları aşağıdaki gibi göstermek mümkündür:

2. Kılma-Oлма ifade eden yapılar

2.1. Kılma-olma eki: /-Ø-/

Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Gülistan Tercümesi'nde de olma kılma eki işaretsizdir. Yani bu durum için özel bir biçimbirim kullanılmamıştır. Börekçi bu işaretsiz olma durumunu /-mA-/ *kılmama-olmama ekini almamış her fiil tabanı, kılma veya olma; "değil" edatını almamış her yüklem ismi de olma anlamı taşır* şeklinde açıklamıştır (Börekçi, 2003, s.53).

Oluşturulan bütüncedeki olma kılma cümlelerinin sayısı 1893'tür. Bu cümleler metnin %89'unu oluşturmaktadırlar. Bunların %45'i olumlu, %30'u olumsuz, %25'i yansız cümledir.

Bu başlığa uygun olarak metinden alınan şu cümleler örnek gösterilebilir:

İli ayağı kesilgen kim irse kırık ayaklı cânverni öltür -Ø-di. 95/1* (Eli ayağı kesilmiş bir kimse kırık ayaklı hayvanı öldürdü.)

Olumlu kılma cümlesi.

Hâtırı ağrımın dip bu ikki beyt bile ih tışâr kıl-Ø-dım. 28/12* (Kalbi kırılmasın diye bu iki beyit ile kısalttım.)

Olumlu kılma cümlesi.

Bir kün sulţân bu kıska boylı oğluna haqâret közi bile bak-Ø-tı. 10/12-13* (Bir gün sultan bu kısa boylu oğluna küçümseyerek baktı.)

Olumsuz kılma cümlesi.

⁷ Bu çalışma Karamanlioğlu, Ali Fehmi (2019). *Gülistan Tercümesi*. Ankara: TDK Yay. esas alınarak hazırlanmıştır.

⁸ Örnek olarak verilen cümlelerdeki noktalama işaretleri, metnin daha iyi anlaşılması için tarafımızca konulmuştur.

Karındaşları hased iltip ol oğlanga aş içinde ağu bir-ø-diler. 11^b/12-13 (Kardeşleri onu kıskandıklarından, oğlana yemek içinde zehir verdiler.)

Olumsuz kılma cümlesi.

Ni kılsañ hukmine râzî men. 50^a/2 (Ne buyurursan hükmüne razıyım.)

Olumlu olma cümlesi.

Ehl-i kerem sen. 50^a/4 (Cömertsin.)

Olumlu olma cümlesi.

Azduz benim kullarumdan köp şükr kılgıçı. 5^a/1 (Benim kullarımın içinde çok şükreden azdır.)

Olumsuz olma cümlesi.

Yok ise men oşol toprakmen bil. 8^a/9 (Yoksa ben o toprağım, bil.)

Olumsuz olma cümlesi

Ağaç körki yemiş irniñ keremdür

Keremsiz ir vücûdı ke'l-'ademdür. 94^a/11-12 (Ağacın güzelliği meyvesi, kişinin güzelliği cömertliğidir. Cömert olmayan kişi, vücudu yok gibidir.)

Olumsuz olma cümlesi.

Cerre içinde ni ise taşından ol sızar. 177^a/2 (Testinin içinde ne varsa dışından o sızar.)

Yansız kılma cümlesi.

Horâsân meliklerinden bir melik sulţân maħmûd sebûktiginni tüşinde kör-ø-di. 9^b/10-11

(Horasan hükümdarlarından biri Sultan Mahmut Sebüktingin'i rüyasında gördü.)

Yansız kılma cümlesi.

2.2. Varlık, var olma yüklemi: bar [i-] ⁹

Ay edîb-i ğarîb saña bir muvâfik naşîhatım bar. 5^b/10-11 (Ey garip şair, sana faydalı bir nasihatim var.)

Olumlu olma (varlık) cümlesi.

İr deminde irdemin körgüzmes illâ ir kişi

⁹ Türkçede hem "sahip ol-" hem de "var ol-" varlık, "var [İ-]" yüklemi ile ifade edilir. Türkçeye özgü biz sözlük biçim birimi olan "var" söz dizimi bakımından isim özelliği göstermesine karşın herhangi bir nesneyi veya kavramı karşılamaması, bir nesne veya kavramla ilgili olarak olma belirtmesiyle de fiil işlevi görür (Börekçi, 2003, s. 53).

Eyle kim irdem tevede yok dağı arslanda bar. 11^a/13-11^b/1 (Er kişiden başkası yiğitlik zamanında erdemini gösteremez, nasıl ki erdem devede yok fakat aslanda vardır.)

Olumlu olma (varlık) cümlesi.

İleyiñde köp vâkı'alar bar dağı artıñda köp düşmenler bar. 30^b/2-3 (Önünde çok olaylar var, arkanda çok düşmanlar var.)

Olumsuz olma (varlık) cümlesi.

‘İşk sevdâsı başında maħabbet defteri ilinde‘âşıkâne hareketleri bar. 114^a/12-13 (Aşk sevdası başında, muhabbet defteri elinde âşıkâne hareketleri var.)

Olumsuz olma (varlık) cümlesi.

Ni yirde kim ħamr bar anda ħumâr bar. 158^a/3-4 (Nerede şarap varsa orada baş ağrısı vardır.)

Olumsuz olma (varlık) cümlesi.

Aranızda ‘acem tilin bilür kişi bar mı? 132^a/8 (Aranızda Acem dilini bilen kişi var mı?)

Yansız olma (varlık) cümlesi.

2.3. Varlık Hâli: /+II+ /

Bu başlıkta yansız cümle tespit edilmemiştir.

Kerîmü ‘n-nefs şâ ħib-i ħulħ beyûk ħimmetli alçaħ köğüllü. 35^a/7 (Cömert, ahlaklı, yardımsever, alçak gönüllü.)

Olumlu olma (varlık) cümlesi.

Her kün bu meydânga bir yigit kilür. La‘îf-şûret [+li], zarîf-sûret[+li]. 114^a/9-10 (Bu meydana her gün bir yiğit gelir; hoş görünüşlü, zarif huylu.)

Olumlu olma (varlık) cümlesi.

Aħır yazuklı men. 50^a/4 (Çok günahkârım.)

Olumsuz olma (varlık) cümlesi.

2.4. Soru (tonlama) yoluyla kılma-olma belirtilmesi: degül mü/degül mi

Bu başlıkta yansız cümle tespit edilmemiştir.

Sen ol degül mi sen kim atam firenç kaydından on altunğa satın aldı? 68^b/10-11 (Sen, babamın Frenk esaretinden on altın karşılığında satın aldığı kişi değil misin?)

Olumsuz kılma cümlesi.

3. Kılmama-Olmama ifade eden dil bilgisi biçimbirimleri

Toplam 2137 cümlelerin 245 tanesi bu gruba girer. Oransal olarak bütüncüyü oluşturan cümlelerin %11'i kılmama olmama cümlesidir. Tespit edilen cümleler aşağıdaki örneklerle gösterilebilir:

3.1. Fiillerde kılmama-olmama eki: /-mA-/

Ay meni körgen haqâret köz bilen şâh-ı diyâr

Bolmas ir şûret bilen leşker içinde **ih tiyâr**. 11^a/8-13 (Ey beni hor gören hükümdar! Yiğit, görüntüsü sebebiyle orduya seçilmez.)

Olumlu kılmama cümlesi.

Kârûn öldi kaldı kırk iv tolı genç

Ölmedi 'adli bilen nûşîn revân. 30^b/11-12 (Kârûn öldü, kırk ev dolusu hazine kaldı. Nûşînrevân adaleti sebebiyle ölmedi.)

Olumlu kılmama cümlesi.

*Geh kilip kayğu kiter bolsa ferağ **bolma melûl***

Kim karağuluk içinde tapılır âb-ı hayât. 66^a/2-3 (Bazen kaygı gelip ferah gidince üzülme ki ab-ı hayat karanlık gecede bulunur.)

Olumlu kılmama cümlesi.

*Ecelsiz balık kurı yerde **ölmes**. 94^b/11 (Eceli gelmeyen balık kuru yerde ölmez.)*

Olumlu kılmama cümlesi.

*Kördiler kim naşîhat **fâyide kılmaz**... 114^a/7 (Gördüler ki nasihat fayda etmiyor.)*

Olumsuz kılmama cümlesi.

*Kâşır-ı himmet kâfir-i ni' met mâl yıgarlar dağı **yimesler yidürmesler**. 158^b/8-10 (Himmeti az olan ve nimete karşı nankörlük edenler; mal biriktirirler; yemezler, yedirmezler.)*

Olumsuz kılmama cümlesi.

3.2. /-mA/ biçimbirimi ile kurulan soru ifade eden cümleler

Körmes sen mi bustân içinde yaş tal ağaçını ıyısı müşk bigin dağı bir ağaç bar kim kurı kemiş bigin. 158^a/10-11 (Bostan içindeki taze söğüt ağacını görmüyor musun, kokusu misk gibi ve bir ağaç daha var ki kuru kemiş gibi.)

Olumsuz kılmama cümlesi.

Ya mahdûm işitmedin mi kim meşelde ayturlar... 57^a/6 (Ey oğul! işitmedin mi ki eskiler söylerler...)

Olumsuz kılmama cümlesi.

3.3. Olmama-reddetme edatı: degül, dögül

Körüp ol şâhid-i ra'na cemâlin

Degül tağ zâhid ir zühdin unutsa. 113^b/5 (O güzel sevgilinin güzelliğini görünce sofrunun takvayı bırakması kınanacak bir şey değildir.)

Olumlu olmama cümlesi.

Kaçan cahil ir til uzatıp sözge kilse 'aceb degül. 169^b/10-11 (Ne zaman cahil kişi haddini aşır ileri geri konuşsa, bu şaşırılacak bir şey değildir.)

Olumlu olmama cümlesi.

Elhamdülillâhi ders bilen mübtelâ men ma'şiyet bilen degül. 56^b/3-4 (Hamdolsun emredilenlere tutkunum, isyana tutkun değilim.)

Olumlu kılmama cümlesi.

Dögüldür dostuğ ni' metde her kim

Mağabbet lâfım ursa yanında. 26^b/13-27^a/1 (Varlık zamanında yanında muhabbetten bahseden kişi, dostun değildir.)

Olumsuz olmama cümlesi.

Dögüldür ton bilen bu pârsâlık

Tileseğ zühd ve takvâ nefis ivin yık. 51^b/1 (Dervişlik kıyafet ile olmaz; zühd ve takva diliyorsan nefsinı yenmelisin.)

Olumsuz olmama cümlesi.

Bizim cinsimizge lâyıq degül sultân hıdmatında yalğan sözlemek. 9^a/9-10 (Bizim soyumuzun sultanın huzurunda yalan söylemesi, uygun bir davranış değildir.)

Olumsuz olmama cümlesi.

3.4. Yokluk (olmama) yüklemi: Yok [i-]¹⁰

Kişi könlün yıkarğa 'adetim yok. 82^a/12 (İnsanların gönlünü yıkma adetim yok.)

¹⁰ sahip olma-"var olma-" durumları, Türkçeye özgü bir başka sözlük biçim birimi olan "yok [i-] ile ifade edilir. İsim görünüşlü fiil işlevli olan "yok" -değil edatı ile kullanılmadığı sürece- yokluk, var olmama ifade eder (Börekçi, 2003, s. 56).

Olumlu olmama cümlesi.

*Ayttı, vazifem **yok** teprî için okur men. 112^a/11* (Vazifem yok; Tanrı için okuyorum, dedi.)

Olumlu olmama cümlesi.

İr deminde irdemin körgüzmes illâ ir kişi

*Eyle kim irdem tevede **yok** dağı arslanda bar. 11^a/13-11^b/1* (Er kişiden başkası yiğitlik zamanında erdemini gösteremez, nasıl ki erdem devede yok fakat aslanda vardır.)

Olumsuz olmama cümlesi.

Velikin bu karın dâyim kirek tok

*Açıkça bir nefes şabr itmegi **yok**. 106^b/9-10* (Fakat bu karın daima tok gerekir, acırsa bir an sabredemez.)

Olumsuz olmama cümlesi.

3.5. /Ni... ni.../ edatı ile kurulan cümleler

Böyle şarf itti 'ömrün ol serbâz

*Ni yigey kış dağı **ni** kiygey yaz. 45^b/9-10* (O yiğit ömrünü böyle harcadı; ne kışın yedi, ne yazın giydi.)

Olumsuz kılmama cümlesi.

Ni seniğ bağrınğ ol kebâb itsün

Ni anıñ şuhbetin temennâ kııl. 52^a/6-7 (Ne o senin bağrını kebab etsin, ne sen onun sohbetini dile.)

Olumlu kılmama cümlesi.

*Ol qarındaş kim nefis eşîri turur ol kişiğe **ni** qarındaş bolur **ni** yakın. 78^a/6-8* (O kardeş ki nefsinin esiridir; o, kişiye ne kardeş olur ne yakın.)

Olumsuz kılmama cümlesi.

*Ni kündüz şabrı bar idi **ni** kiçe qarârı. 113^b/9* (Ne gündüz sabrı vardı ne geceleyin sebatı.)

Olumsuz olmama cümlesi.

3.6. Soru (tonlama) yoluyla yapılan olmama-kılmama

Biz naşîhat şartın oş kılduk beyân

*Kim işitmes bolsa bizge **ni** ziyân. 178^a/6-7* (İşte biz nasihat şartını dile getirdik, kim işitmezse bize bu durumun bizim için ziyanı yok.)

Olumlu olmama cümlesi.

Bu ‘aşıkıların ma‘şûk öldürüptür

*Ölülerden **kilür mi** hergiz âvâz? 5^b/1-3* (Sevgili bu aşıkıların öldürmektedir, ölülerden hiç ses gelir mi?)

Olumsuz kılmama cümlesi.

*Hiç anı **işitini mi kim** meni koygay? 46^a/2-3* (Beni öldürmeyeceğini hiç duydun mu ki?)

Olumsuz kılmama cümlesi.

*Bu meselni **işitkeni yok mu?** 56^a/8* (Bu atasözünü duymadın mı?)

Olumsuz olmama cümlesi.

*Sen çerağni körmez sen çerağ bilen ni **körgey sen?** 75^b/5-6* (Sen daha kandili görmüyorsun, kandil ile neyi göreceksin?)

Olumsuz kılmama cümlesi.

Sonuç

Klasik çalışmalarda olumsuzluk işaretleyicisi taşımadığı sürece, cümleler biçimce olumlu kabul edilir. Anlama öncelik vererek yapılan bu çalışmada ise biçimin olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilemeyeceği, bu durumun ancak anlamdan hareketle ifade edilebileceği gösterilmek istenmiştir. Aynı zamanda yalnızca olumlu/olumsuz başlığı değil yansız başlığı da kullanılmıştır. Biçim, ona herhangi bir olumluluk veya olumsuzluk yüklenmeden ele alınmıştır. Elbette biçim önemlidir fakat bu durum biçim ile anlaşılmaz. Biçimin taşıdığı anlam ile ortaya konulur. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi olumsuz anlam taşıyan cümleler, biçim olarak klasik yaklaşımdaki gibi birkaç biçimbirimle değil daha farklı yapılarla da kurulabilmektedirler.

Gülistan Tercümesi'nden oluşturulan bütünceden alınan kılma-olma ve olmama-kılmama cümlelerinin sayısal verilerini aşağıdaki gibi bir tabloyla göstermek mümkündür:

Toplam Cümle Sayısı				
2138 %100				
Olma-Kılma cümleleri 1893 %89			Olmama-Kılmama Cümleleri 245 %12	
Olumlu 853 %45	Olumsuz 563 %30	Yansız 477 %25	Olumlu 56 %23	Olumsuz 189 %77
Ø 1855 %98			/-mA-/ 168 %69	
			Olumlu 40 %24	Olumsuz 128 %76
Olumlu 832 %45	Olumsuz 553 %30	Yansız 470 %25	Degül/Dögül 14 %6	
			Olumlu 6 %43	Olumsuz 8 %57
Var olma yüklemi 28 %2			/-mA-/+ Soru edatı 2 (Olumsuz) %1	
Olumlu 19 %68	Olumsuz 2 %7	Yansız 7 %25	Yok 20 %8	
Varlık eki 2 %0.1			Olumlu 3 %15	Olumsuz 17 %85
Olumlu 1 %50	Olumsuz 1 %50			
Soru/Tonlama 8 %0.53			/Ni... ni.../ edatı 4 %2	
			Olumlu 1 %25	Olumsuz 3 %75
Olumlu 1 %12	Olumsuz 7 %88	Yansız -	Soru/Tonlama 37 %15	
			Olumlu 6 %16	Olumsuz 31 %84

Tabloda öne çıkan durumlar şu şekildedir:

1. Toplam 2138 cümlelerin %89'u (1893) olma/kılma cümlesi, %11'i (245) ise olmama/kılmama cümlesidir.
2. Bütüncüyü oluşturan bu cümlelerin %43'ü olumlu cümle, %35'i olumsuz cümle, %22'i de yansız cümledir. Yani metin, genel olarak olumlu bir anlam taşımaktadır.
3. %22'lik oranla yansız cümleler de dikkate değer bir alanı temsil etmektedir.
4. %89'luk alanı temsil eden olma/kılma cümlelerinin %45'i olumlu cümle, %30'u olumsuz, %25'i ise yansız cümledir. Burada da olumlu cümlelerin yoğunluğu görülmektedir.
5. Olma-kılma cümlelerinin %98'i işaretli biçimbirim (Ø) ile kurulmuştur.
6. Bütüncede %11 ile az yer kaplamasına rağmen, kılmama/olmama cümleleri altı alt başlıkta incelenmiştir. Yansız cümle tespit edilmemiştir. 245 cümlelerin %77'si olumsuz cümle, %23'ü ise olumlu cümledir.

Sonuç olarak olumluluk ve olumsuzluk birçok biçimle ifade edilmektedir ve birkaç başlıkla sınırlandırılarak ele alınmamalıdır. Böylece klasik yaklaşımda biçimce olumlu-olumsuz olarak incelenen yapıların duyuşsal ulam dikkate alınarak kılma/olma ve kılmama/olmama ifade eden yapılar olarak incelendiğinde, anlamın biçime ne kadar etki ettiği, Gülistan Tercümesi'nden alınan örneklerle ortaya konulmuştur. Bu sebeple sözdizimi çalışmalarında anlama öncelik vererek biçimleri sınıflandırmak, daha doğru sonuçlar ortaya koyacaktır.

Kaynakça

- Argunşah, M.; Sağol Yüksekaya, G. (2014). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Börekeçi, M. (2003). *Türkçe Öğretimi Bakımından Dil Bilgisi Terimi ve Kavram Olarak Olumluluk Olumsuzluk*. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 49(2001), 44-61.
- Coşkun, V.(2015). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Çürük, M. Selcen (2010). *Olumsuzluk ve Kiplik Arasındaki İlişki: Bakış ve Yaklaşımlar*. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 12, 57-72
- Daşdemir, M. (2014). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*. Erzurum: Eser Basım Yayınları.
- Delice, H. İbrahim (2007). *Türkçe Söz Dizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, N.; Yılmaz E. (2012). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eker, Süer (2006), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Kitabevi Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 164-165
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hirik, S. (2014). *Kesinlik ve Olumsuzluk İlişkisine Kipsel Yaklaşım*. *Turkish Studies Volume 9/12*, 349-367, Ankara
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Karamanhođlu, Ali F. (2019). *Gülistân Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2014). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçađ Yayınları.
- Özkan, M.; Sevinçli V. (2008), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3F Yayın evi.
- Şen İde, H. (2022). *Seyf-i Sarâyı'nın Gülistan Tercümesi'nde Söz Dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Őimšek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: KTÜ Yayınları.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Üstünova, K. (2011). *Dil Yazıları*. Ankara: Akçađ Yayınları.
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Yayınları.